

Derleme Makale (Review Article)

TURİZM İŞLETMELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE: BİR MODEL ÖNERİSİ ** (SUSTAINABILITY AND TACKLING CLIMATE CHANGE IN TOURISM ENTERPRISES: A MODEL PROPOSAL)

Zeliha TEKİN^{1*} (orcid.org/0000-0002-6283-0910)

Ferit USLU² (orcid.org/0000-0003-4933-7117)

¹Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik, Muş, Türkiye

²Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Bölümü, Muş, Türkiye

Özet

Çalışmanın amacı, sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik olarak dünyadaki ve Türkiye'deki turizm işletmelerinin iklim değişikliği ile mücadelede hangi çalışmaları yaptıklarının ve hangi yönetsel araçları ve stratejileri kullandıklarının tespit edilmesi ve turizm işletmeleri için bir model önerilmesidir. Bu amaçtan hareketle, alan yazın taranmış, iklim değişikliği ile mücadele çalışmaları yürüten turizm işletmelerinin web sayfaları incelenmiş ve turizm işletmelerinin çevreye duyarlılığı temsil eden mavi bayrak, yeşil yıldız, yeşil tur, yeşil otel, yeşil turizm işletmesi gibi sertifikasyonlara yönelmeye başladığı (hem müşterilerin bu yöndeki talepleri doğrultusunda hem de işletmelerin yarına kalamama endişelerinden dolayı) sonucuna varılmıştır. Ayrıca, sayılan bu sertifikalara sahip olan turizm işletmelerinin su ve enerji tasarrufu sağladıkları, etkin bir atık yönetimi uyguladıkları, yenilenebilir enerji kaynaklarına yöneldikleri, geri dönüşümlü maddeleri kullanmaya özen gösterdikleri, yatırıma gitmeden ve işletme/tesis kurmadan önce çevre analizleri yaptıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm işletmeleri, Sürdürülebilirlik, İklim değişikliği

Abstract

The aim of the study is to determine what works and what managerial tools and strategies are used by tourism enterprises in the world and in Turkey to combat climate change and to propose a model for tourism enterprises in order to ensure sustainability. For this purpose, the literature was examined and the web pages of tourism businesses that are working on combating climate change have been examined. It has been concluded that tourism enterprises have started to turn to certifications such as blue flag, green star, green tour, green hotel, green tourism business, which represent environmental awareness. In addition, it has been determined that tourism enterprises that have these certificates save water and energy, implement an effective waste management, turn to renewable energy sources, take care to use recyclable materials, and conduct environmental analyzes before investing and establishing a business.

Key Words: Tourism Businesses, Sustainability, Climate Change

** Bu makale 12-14 Kasım 2021 tarihleri arasında çevrimiçi olarak düzenlenen III. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve kongre bildiri kitabında basılmış "Turizm İşletmelerinde Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği ile Mücadele: Bir Model Önerisi" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

* Sorumlu yazar: z.tekin@alparslan.edu.tr

DOI: 10.33083/joghat.2022.111

Giriş

Sanayi Devrimi sonrasında artan kaynak ve enerji ihtiyacı, hızlı kentleşme beraberinde atık miktarında artış ve kirlilik getirmiş çevresel bozulma her geçen gün artış göstermiştir. Nihayetinde de sürdürülebilirlik konusu gündeme gelmiştir. Sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda işletmelerden, özellikle de çok uluslu işletmelerden beklentiler artmakta, iklim değişikliği ile mücadelede işletmelere önemli roller düşmektedir. İşletmelerin toplumsal konularda daha fazla sorumluluk yüklenmesi beklenmekte; bununla birlikte işletmelere bu doğrultuda getirilen yükümlülükler de her geçen gün daha da artmaktadır. İşletmelerin karbon ayak izlerini (sera gazı emisyonları) ölçmeleri ve kayıt altına almaları, enerji verimliliğine dair gerekli önlemleri almaları, üretim süreçlerinin her aşamasında yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaları ve bu konuda gereken yatırımları yapmaları gerekmektedir. İklim değişikliği ile mücadele ve işletmelerde sürdürülebilirlik üzerine sayısız çalışmalar yapılmış (Ramasamy & Swamy: 2012; Kajan & Saarinen: 2013; Zeppel & Baumont: 2014; Pandey: 2017; Scott: 2021), raporlar hazırlanmış olmakla birlikte, turizmde sürdürülebilirlik için iklim değişikliğine uyum çalışmaları ve iklim koruma ile ilgili dünyadan ve Türkiye’deki turizm işletmelerinden örnekler veren, bu işletmeleri benzerleriyle kıyaslayan ve özellikle de turizm işletmeleri açısından bir model öneren çalışmalar sınırlı kalmıştır. Çalışmanın amacı, sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik olarak dünyadaki ve Türkiye’deki turizm işletmelerinin iklim değişikliği ile mücadelede hangi çalışmaları yaptıkları, hangi yönetsel araçları ve stratejileri kullandıkları, hukuki alt yapılarında bir değişikliğe gidip gitmedikleri, hangi yeşil teknolojileri kullandıkları araştırılmış ve bu kapsamda turizm işletmeleri için bir model önerilmiştir.

Bu çalışma üç kısımdan meydana gelmiştir: Birinci kısım olan literatür taramasında, turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik, iklim değişikliği ile mücadele konuları anlatılmış; turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda yapılan çalışmalar bir tablo halinde sunulmuştur. İkinci kısımda, Türkiye’deki işletmelerde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik bir model önerilmiştir. Üçüncü bölümde ise sonuç ve öneriler yer almıştır. Çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden olan doküman analizi (literatür taraması) yöntemi kullanılmış, yerli ve yabancı kaynaklara dair literatür taraması yapılmış; 2021 yılının ulusal ve uluslararası basınında yer alan “Türkiye’deki turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik çalışmaları ve iklim değişikliği ile mücadele” haberleri Google arama motorunda taranmış, kavramsal bakış açısıyla, Türkiye’deki turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik çalışmaları, iklim değişikliği ile mücadeleyi esas alan bir model eşliğinde açıklanarak bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu kısmında turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile mücadele konularına değinilmiş ardından da turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda literatüre katkı sunan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Turizm İşletmelerinde Sürdürülebilirlik

1970’lerin başında sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, çevre ekonomisi konuları tartışılmaya başlanmış, çevre sorunlarını ciddiye alarak, ekonomik büyümenin çevrenin korunması anlayışı ile bir arada yürütülmesi gerektiğine vurgu yapan *Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı* gündeme gelmiştir. Önerilen sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların yalnızca şu anki korunmasını değil, aynı zamanda onların gelecek kuşaklara aktarılması işlevini de üstlenen bir kavramı ifade etmektedir. Çevreye verdiği zararlar açısından eleştiri konusu olan ekonomik gelişmenin temel aktörlerinden biri olan işletmelerin ticari faaliyetleri de “ekonomik sürdürülebilirlik ve sağlıklı çevre” bağlamında analiz edilmelidir (Fotourehchi & Şahinöz, 2016). Pek çok faaliyetini açık havada gerçekleştiren turizm işletmelerini de bu noktada değerlendirmek gerekir. Temiz ve elverişli hava koşulları turist memnuniyeti ve turizm faaliyetlerinin sürekliliği için oldukça önemlidir. Yaban hayatın verimliliği, kış-yaz şartları, suyun kalitesi ve seviyesi gibi turizm aktivitelerinde önemli etkileri bulunan doğal kaynaklar, iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Öte yandan, iklim değişikliğinin neden olduğu orman yangınları, bulaşıcı hastalıklar, zararlı böcekler, denizlerin ve doğanın zararlı canlılar tarafından istilası gibi durumlar turistlerin kararlarını ve turizm sektörünü negatif yönde etkilemektedir. *Sorumlu turizm*, *yeşil turizm*, *soft turizm* adı ile anılmaya başlanan sürdürülebilir turizm, turizmde çevresel ekonomik bilinci arttırmaya yönelik, ziyaretçilere/turistlere yüksek kaliteli hizmet sunma odaklı bir anlayışı yansıtmaktadır. Burada doğal, kültürel ve yerel değerlerin korunması da ayrıca önem arz etmektedir. Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organisation) sürdürülebilir turizm tanımını şu şekilde yapmıştır: “Sürdürülebilir turizm, gelecekteki fırsatların korunup gözetilerek, bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan yerlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kültürel bütünlüğün ve biyolojik çeşitliliğin korunarak kaynakların yönetilmesi ve turizm amaçlı kullanılan ürünlerin salt kar gütmeye amacına yönelik olmayıp yarar sağlayacak şekilde kültürle uyumlu

bir şekilde toplumun hizmetine sunulmasıdır.” Sürdürülebilir turizmin temeli, turizm işletmelerinin ulaşım, enerji-su tüketimi, satın alma, atık durumu ile ilgili faaliyetler ve turist sayısına bağlı olan yoğunluğun ortaya çıkardığı çevre problemlerini azaltma düşüncesine dayanmaktadır (Öztürk, 2018).

Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin dünyadaki sera gazı salınımindaki payının %5 ile %8 aralığında olduğu tahmin edilmektedir. Varlığını uzun süre devam ettirmek isteyen turizm işletmelerinin sürdürülebilirlikleri daha az enerji ve su tüketimine, daha az CO2 emisyonuna, çevre dostu geri dönüştürülebilir malzemeler ile inşa edilmiş yapılara (özellikle de konaklama işletmeleri) ve yatırımcısının/müşterilerinin sosyal ve çevresel sorumluluğunu belgeleyen çalışmalara bağlıdır (ekoyapidergisi.org).

İklim Değişikliği ile Mücadele

İnsan nüfusunun 20. Yüzyıl boyunca dörde katlanarak 1900 yılında 1.5 milyar iken, 2021 yılında 7,9 milyara yükselmesi ve kişi başına CO₂ salınının üç-dört kat artması insan türünün yeryüzü iklimini gittikçe artan bir şekilde etkilediği bir durum ortaya çıkarmıştır. Kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtların tüketilmesi karbondioksit üreterek atmosferdeki sera gazı etkisini artırmakta ve bu da atmosferik ısınmaya ve yüzey ısınmasına neden olmaktadır. Hızlı ekonomik büyüme, nüfus artışı, kaynakların aşırı kullanımı ve gezegenimize gösterdiğimiz bu özensizlik petrol gibi tek kullanımlık kaynakların birkaç nesil sonra tükenmesine yol açacaktır. Günümüzde su, enerji, ekilebilir topraklar ve biyolojik kaynaklar o kadar hızlı tüketiliyor ki, küresel ekosistemin bütünlüğü artık sürdürülemez hale gelmiştir (Gautier, 2011). Önlem alınmadığı takdirde, iklim değişikliklerinin olumsuz etkilerinden (sağlık, ekonomi, göç vb.) uzun vadede gençlerimiz daha fazla etkilenecektir. Tablo 1’de geçmişten günümüze kadarki geçen süreçte yaşanmış önemli iklim olayları ve bu olayların etkileri gösterilmiştir.

Tablo 1. Dünya İklimine Etki Eden Önemli Olaylar

Tarih (MYÖ)	Olay	Olayın İklim-Doğaya Etkileri/Sonuç
250 Milyon Yıl Önce	Sibirya’da Volkanik Patlama	Büyük Ölüm olarak adlandırılan olayda, dünya tarihindeki en büyük toplu yok oluş yaşandı; tüm deniz canlılarının %96’sı, tüm kara omurgalılarının ise %70’i yok oldu. Yanardağ patlamaları sonrası atmosfere yoğun miktarda karbondioksit salındı, sera etkisinin artmasıyla küresel ısınma meydana geldi.
250-65 MYÖ	Yanardağ patlaması ve göktaş çarpması	Dinazorlar çağı, yanardağ patlaması ve göktaş çarpması ile diğer bir yok oluş. Günümüzden 65 MYÖ Tyrannosarus Rex adlı dinazor türünün nesli tükendi.
55 MYÖ	Buzul Çağları	Uzun süren küresel soğuma yaşandı.
15.000 yıl önce	Buzul Çağının son soğuk evresi sona erdi	Kuzey Amerika, Güney Asya’nın büyük bölümü ve Avrupa da geniş buz örtüleri hızla erimeye başladı.
13.000 yıl önce	1.300 yıl süren yerel sıcaklık düşüşü -Genç Dryas-	Erime sularının yoğun şekilde Atlantik Okyanusu’nun kuzeyine karışması sonucunda okyanus akıntılarının işleyişi bozuldu.
8.000 yıl önce	Tarihin ilk çiftçileri tarım alanları oluşturmak için geniş ormanlık alanları temizleyip yaktılar.	Atmosferdeki karbondioksit Seviyeleri yüzde 8 oranında arttı.
6.000 yıl önce	Kuraklık	Afrika’nın kuzeyinde 8.000 sene devam eden muson iklimi kuraklık sebebiyle sona erdi, bölgedeki tropikal çayırlar günümüzdeki adıyla Sahra Çölü’ne dönüştü.
MS 79	Vezüv (İtalya) Yanardağı Patlaması	Vezüv Yanardağı Roma şehri olan Pompei’yi küller altında bırakmış, binlerce insan ölmüştür.
MS 1000	Aşırı Sıcaklar Orta Çağ Sıcaklık	Meksika’da yaşanan uzun süreli sıcaklık nedeniyle, pek çok Maya şehri terk edildi.
1430	Düşük Sıcaklıklar Küçük Buzul Çağı	Artan yanardağ faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan kül bulutları güneş ışınlarını kısmen yansıtıldığından dolayı soğuk hava dönemi başlamış; ekinler yok olmuş, açlık ve kıtlık yaşanmış, nehirler ve kanallar donmuştur.
1550-5	Mevsim Değişiklikleri Küçük Buz Çağı	Dağ buzulları gelişmiş, vadilere sarkmış, kısa yağışlı yazlar ve sert ve uzun kışlar yaşanmıştır.

1703	<i>İngiltere-Büyük Fırtına</i>	Çok sayıda şehir harabeye döndü. Fırtına sebebiyle, karada 123, denizde 8.000 kişi öldü.
1709	Kömür Kullanılarak Demir üretildi	Kömür endüstriyel enerji kaynağı olarak fosil yakıtların yoğun şekilde kullanımı başladı.
1760	<i>Sanayi Devrimi (1760-1840)</i>	Atmosferdeki karbondioksit düzeyi yükselmeye başladı.
1807	Kömür Gazının Yakıt olarak kullanılması	Kömür Gazı, Londra’da ilk sokak ışıklandırması uygulamasında yakıt olarak kullanıldı.
1815-16	<i>Endonezya’daki Tambora Yanardağı patladı. Tarihi kayıtlara geçmiş en büyük yanardağ patlaması. Yazsız Yıl/Yazı Yaşamayan Yıl</i>	Tambora Yanardağı bacasından 30km ³ kül fırlatmıştır. Havadaki küller dünyayı gölgeledi ve Kanada ve ABD’de Mayıs-Eylül aylarında dondurucu soğuklar yaşandı. 1800 kişi donarak öldü.
1847	İlk Petrol Kuyusu Sondajı	Azerbaycan’ın Bakü şehrinde ilk petrol kuyusu sondajının başlaması ardından 1856’da Polonya Ulaszowice şehrinde ilk ham petrol rafinerisinin açılmasına sebep oldu.
1885	Petrolle çalışan ilk araba üretildi.	Araçlar egzoz yoluyla havaya karbondioksit, karbonmonoksit, kurşun, azotoksit gibi ağır metalleri gaz halinde havaya vererek hava kirliliğine neden olmaktadır.
1931	3 Yıl Süren Kuraklık <i>Tarihteki En Yıkıcı İklim Olayı</i>	Çin’deki kuraklık sonucunda aylarca şiddetli yağışlar yaşandı, Yangtze Nehri 29 metre yükseldi ve yıkıcı taşkınlar meydana geldi. Neticede hastalık, açlık ve boğulma yüzünden 3.7 milyon kişi yaşamını yitirdi.
1945	Küresel Sıcaklık Düşüşü	Küresel sıcaklıklar, yaklaşık 100 yıl sürdükten sonra, kurum ve diğer parçacıkların sebep olduğu hava kirliliğinin Güneş’i kısmen örtmesinden dolayı yavaş yavaş düşmeye başlamıştır.
1968-74	7 Yıl Süren Kuraklık	Afrika’daki Sahra Çölü’nün güney kıyısındaki Sahel Bölgesi’nde yaşanan kuraklık sebebiyle milyonlarca kişi yaşamını yitirdi. Kuraklık sonrasında 50 milyon kişinin yaşamı gıda yardımlarına bağlı oldu.
1970	Tropikal Fırtına	Bangladeş Bengal Körfezi’nde 7.5 metrelik fırtına kabarması nedeniyle sel felaketi yaşanmış, 500.000 kişi yaşamını yitirmiştir.
1976	Kuraklık	İngiltere’de yaşanan kuraklık nedeniyle binlerce kişi sıcaklardan dolayı hayatını kaybetmiş, orman yangınları çıkmıştır.
1982-83	Kuraklık <i>Küllü Çarşamba Yangınları</i>	Doğu Avustralya’da 20. Yüzyılın en kötü kuraklığı yaşandı. Viktoria ve Adelaide bölgelerinde 60 dan fazla kişi öldü. Küllü Çarşamba olarak adlandırılan yangınları tetikledi.
1984-85	Kuraklık	Sudan ve Etiyopya’da çok uzun süren kuraklık nedeniyle 450.000 kişi öldü.
1986	Kamerun Nyos Krater Gölü Suları Altüst Oldu.	Nyos Gölü’ndeki soğuk yağmur sularının meydana getirdiği kalın tabaka kırılmış, kırılma hattından (tabanından) göle karbondioksit sızmaya başlamıştır. Göl tabanından büyük bir gürültü duyulmuş ardından gölün yüzeyi beyaz bir sis tabakasıyla kaplanmıştır. Kısa süre sonra insanlar bayılış, bayılan insanların 1700’ü ölmüş, on binlerce hayvan telef olmuştur.
1987	Şiddetli Fırtına	İngiltere’de yaşanan fırtına sebebiyle 15 milyondan fazla ağaç yerinden söküldü.
1990	Tropikal Siklon/Kasırğa	Kasırğa sırasındaki 6 metre yükseklikteki fırtına kabarması, Bengal Körfezi’ni silip süpürerek ve Bangladeş’in bazı kısımlarında sele neden olarak, 148.000 kişinin canını almıştır.
1991	Pinatubo Yanardağı Patlaması	Filipinler’deki yanardağın patlaması sonucu atmosfere yükselen toz bulutu ortalama sıcaklığı iki yıl süresince düşürmüştür.
1991-92	Kuraklık	Afrika, 20.yüzyıldaki en uzun yağışsız dönem

1997	Orman Yangınları	yaşandı. 6.7 milyon km ² lik alan kuraklıktan etkilendi. Endonezya'daki orman yangınları 3.000 km ² lik alandan daha geniş bir ormanlık alanı yok ederek, dünyanın toplam fosil yakıt tüketiminin %30-40'ına denk gelen miktarda karbondioksiti atmosfere veren çok büyük bir kirlilik bulutu oluşturdu.
2002	Buzul Erimesi	Antartika Yarımadası'na yakın konumdaki Larsen-B buz sahanlığı 35 günde yok oldu, 3.250 km ² lik bir buzul eriyerek okyanusa karıştı.
2003	Aşırı Sıcaklar	Avrupa'da son 500 yılın en aşırı ısı dalgası yaşandı (40 derecenin üstü) 30.000'den fazla kişi sıcaklık nedeniyle öldü.
2005	Katrina Kasırgası	Atlantik 14 adet fırtınayla kayıtlardaki en kötü kasırga mevsimini yaşadı. Katrina Kasırgası, ABD'nin Louisiana eyaletindeki New Orleans kentinin büyük bir bölümünü tahrip etti.
2007	Orman Yangınları, Şiddetli Yağışlar	Yunanistan'da 46 sıcaklık 46 dereceye çıkmış, İngiltere'de şiddetli yağmurlar sellere neden olmuştur.
2017	Atlas Okyanusu Kasırgası Irma, Karayipler'de ve Florida'da geçtiği adaları yerle bir etti.	İklim değişikliği kasırga sayısını ve şiddetini arttırdı. Kasırgadan 1.200.000 kişi etkilendi. 26 kişi hayatını kaybetti. Temiz suyun kesildiği yerlerde salgın hastalıklar görüldü.
2018	ABD'deki Michael ve Florence Kasırgaları, Filipinler'de 2.4 milyon kişiyi etkileyen 134 kişinin ölümüne sebep olan Mangkhut Tayfunu.	İklim değişikliği aşırı ısınmaya bağlı afetler
2019	Avustralya'da Orman Yangınları <i>Yeryüzünün En Büyük Cehennemi</i>	8 milyon hektar alanda meydana gelen yangınlar sonucu 25 kişi öldü, 67.000 kişi yaşadıkları yerleri terk etti, 500.000 hayvan telef oldu (koala'ların üçte biri yok oldu). Binlerce deve, suyu tükettikleri gerekçesiyle öldürüldü. Belçika büyüklüğünde bir eko-sistem yok oldu.
2020	Hint Okyanusu'ndaki soğuk-sıcak su sirkülasyonundan kaynaklı akıntı kutuplaşması <i>Doğu Afrika, Suudi Arabistan Çekirge İstilas</i>	Küresel İklim Değişikliği Çekirge İstilas
2020	Hint Okyanusu'ndaki soğuk-sıcak su sirkülasyonundan kaynaklı akıntı kutuplaşması <i>Avustralya, Kuraklık ve Sel Felaketi, Orman Yangınları</i>	İklim şartlarında değişime neden olmuştur. Kuraklık, sel felaketi, orman yangınları.
2020	Corona/Covid-19 Virüsü Salgını	İlk kez 1960'lı yıllarda görülen virüs Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan şehrinde ortaya çıktı ve binlerce can aldı. Küresel iklim değişikliği neticesinde sıcaklıkların artması yarasaların taşıdığı virüslerin yayılmasını hızlandırmış ve toplu taşıma gibi kalabalık alanlardan bulaşan virüs insanların bağışıklık sistemlerini çökertmiştir. Salgın sonrasında dünya genelinde hayatını kaybedenlerin sayısı 5.5 milyondur.
2021	Deniz Salyası (Müsilaj)	İklim değişikliği ve denize yönlendirilen atıklar nedeniyle oluşan deniz salyası, başta Marmara Denizi olmak üzere Yalova, Erdek, Mudanya, Gemlik, Gebze, Gelibolu, İstanbul ve Adalar sahillerini kapladı.

Kaynak: Kanat ve Keskin (2018: 69-70); Woodward, (2015: 66-68), Gündüz (2008: 432), www.hurriyet.com. ve www.dunya.com kaynaklarından derlenmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi orman yangınları, aşırı sıcaklar, aşırı soğuklar, fırtınalar, buzulların erimesi, depremler, fırtına ve kasırgalar, volkanlar/ yanardağ patlamaları dünya iklimine etki eden önemli olaylar arasındadır.

Günümüz dünyasında iyi yönetim yalnızca hükümetleri kapsamaz. Dünyada en güçlü aktörler genellikle çokuluslu işletmelerdir. İnsanların varlığı ve huzuru, bu güçlü işletmelerin yasalara uymasına, doğal çevreye saygı duymasına ve içerisinde buldukları topluluğa yardım etmelerine, özellikle de aşırı yoksulluğun sona erdirilmesine yardımcı olmalarına bağlıdır. Bu sebeptendir ki, işletmelerin iklim değişikliği ile mücadele edebilmeleri ve sürdürülebilirlikleri için dört temel hedef öngörülmektedir: Ekonomik refah, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık-uyum ve hükümetlerle çevre konusunda uyum içinde çalışan iş dünyası dahil belli başlı sosyal aktörlerce sağlanan iyi yönetim (Sachs, 2019).

Dünyadaki ve Türkiye’deki Turizm İşletmelerinin İklim Değişikliği ile Mücadelede Çalışmaları

Dünyada turizm işletmelerine yönelik pek çok yeşil uygulama örnekleri vardır. ICCL’nin (International Council of Cruise Lines: Uluslararası Cruise Hatları Odası) 16 üyesi atık yönetimi için zorunlu kurallar getirmiş; Amerika merkezli Yeşil Küre (Green Globe) ve Avrupa merkezli Yeşil Anahtar (Green Key) sertifikaları/programları, 83 ülkede turizm işletmelerinin sürdürülebilirlik operasyonları ve yönetimleri için uluslararası çevre akreditasyon sistemi olma yolunda ilerlemektedir (ekoyapidergisi.org).

Türkiye’de turizm sektöründen kaynaklanan ve iklim değişikliğine neden olan problemlerin azaltılması için iki farklı kuruluş ciddi anlamda çalışmalar yürütmektedir: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED). Bunlardan Kültür ve Turizm Bakanlığı “Yeşil Yıldız” ile çevreye duyarlılık kampanyası; Türkiye Otelciler Federasyonu ise “Beyaz Yıldız” ile turizm işletmelerinin çevreye duyarlılık konusunda uyulması gereken standartları belirlemiştir. Çevreye duyarlı olan turizm işletmeleri için yeşil ve beyaz yıldızların anlamı “Çevre Dostu Tesis Belgesi” sahibi olunmasıdır (Sevim & Ünlüönen, 2010). Yeşil yıldız, çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen bir “Çevre Etiket/ Eco-Label” uygulamasıdır. American Marketing Association (AMA), 1975 yılında yapılan bir seminerde çevre duyarlılığı için “yeşil pazarlama” adıyla yeni bir model ve strateji ortaya koymuştur. Bu amaçla konaklama işletmelerince kullanılmaya başlanan “yeşil yıldız” uygulamasıyla su ve enerji tasarrufu sağlanması, atık miktarının azaltılması ve geri dönüşümün yaygınlaşması hedeflenmiştir. Turizm sektöründe faaliyet gösteren ve çevreye duyarlılık arz eden tesislere verilen bu belge geçmiş yıllarda “Çam Belgeli Tesis” şeklinde düzenlenmiştir (Yılmaz ve Yumuk, 2013; Kara, 2019).

“Sunstar Hotels” ve “Hotel Ferienardt Resort&Spa” otelleri turizm işletmelerinin iklim değişikliği ile mücadele etmeleri konusunda iyi uygulama örneği olarak verilen otellerdendir. “Sunstar Hotels” otelleri 2011’de kurumsal karbon ayak izini hesaplayarak bir sonraki yıl toplamda karbon ayak izini %15.6 oranında azaltmıştır. Sonrasında ISO 14040 yaşam döngüsü yaklaşımı temel alınarak otellerin hizmet vermesi söz konusu olmuştur. Aynı şekilde İsviçre’deki “Hotel Ferienart Resort & Spa” oteli 2008’den bu yana yıllık karbon ayak izini hesaplayarak, bir sonraki yıl için azaltılabileceği emisyonu saptamaktadır geri kalan kısım için de myclimate’ın Madagaskar’daki “Güneş Ocakları Projesi” ile karbon denkleştirmesi yapmaktadır. Böylelikle 4 sene içinde “karbon nötr” olmakta, hem otelin işletilmesinden kaynaklanan emisyonlar azaltılmaktadır (Erol, 2012).

Literatür tarandığında turizm sektöründe karbon salınımını indirgeyecek iki önemli çözüm önerisi göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, localism (yerelcilik), diğeri ise Green Consumerism (yeşil tüketim) dir. *Localism*, dünya Turizm ve Seyahat Konseyi’nin dünyadaki en büyük 40 turizm şirketine 2035’e kadar karbon emisyon oranını %50 oranında azaltma taahhünamesidir. Green Consumerism (yeşil tüketim) ise, tüketicilerin çevre dostu destinasyonlara yönlendirilmesi, müşterilerin turizm ürünlerine yönelik yeşil algılarının çevre bilinci oluşturularak genişletilmesi. Bu noktada sürdürülebilir pazarlama ve yönetim faaliyetleri ziyaretçilerin satın alma davranışı üzerinde etkili olabilmektedir (Özekinci ve Silik, 2017).

Turizm İşletmelerinde Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği ile Mücadele Konusunda Yapılan Çalışmalar

Çevre konusunda günden güne artan duyarlılığa, çevresel eylemlere, siyaset ve idari-kurumsal gelişmelere akademik çalışmalar da eşlik etmiştir. Turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda yapılan çalışmaların bir kısmı Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Turizm İşletmelerinde Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği İle Mücadele Konusunda Yapılan Çalışmalar

Yazar	Çalışma Yılı	Çalışmanın Adı
Burhan Sevim Kurban Ünlüönen	2010	İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama
Fotis Kilipiris Stella Zardava	2012	Developing Sustainable Tourism in a Changing Environment: Issues for the Tourism Enterprises
Rajesh Ramasamy Anjaneya Swamy	2012	Global Warming, Climate Change and Tourism: A Review of Literature
Eva Kajan Jarkko Saarinen	2013	Tourism, Climate Change and Adaptation: A Review
Heather Zeppel Narelle Beaumont	2014	Climate Change and Sustainable Tourism: Carbon Mitigation by Environmentally Certified Tourism Enterprises
Burhan Aydemir	2014	İklim Değişikliği ve Türkiye Turizmine Etkileri: Delfi Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Uygulama
Wayde Pandey	2017	Tourism Enterprises and Climate Change: Some Research Imperatives
Hüseyin Şenerol Mehmet Somuncu	2018	İklim Değişikliği Türkiye Turizmi İçin Bir Tehdit mi? Bir Fırsat mı?
Ebru Boyacıoğlu Mehmet Terzioğlu Mert Dereli	2019	İklim değişikliği ve Turizm Sektörü Arasındaki İlişkinin Dinamik Panel Veri Analizi ile İncelenmesi
Daniel Scott	2021	Sustainable Tourism and the GRAND Challenge of Climate Change

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

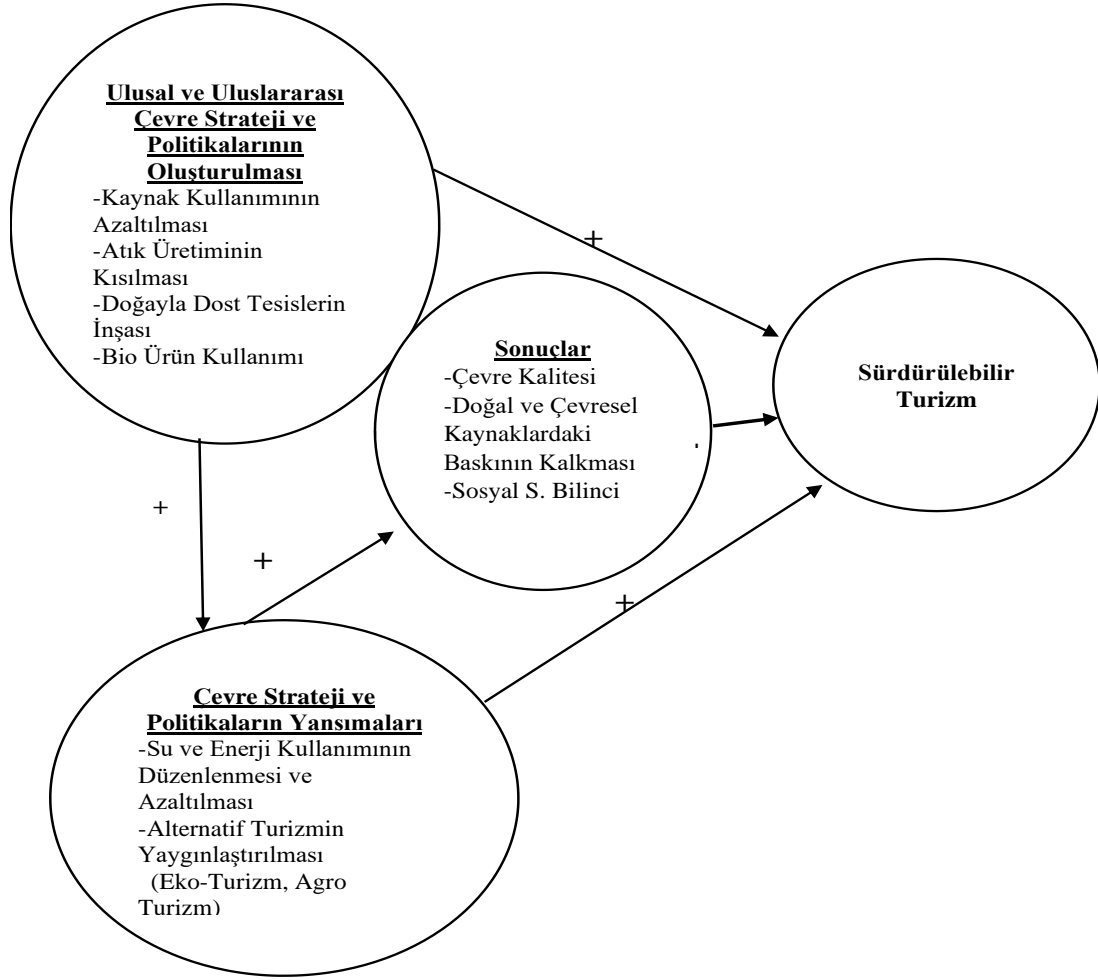
Yöntem

Çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden olan doküman analizi (literatür taraması) yöntemi kullanılmış, yerli ve yabancı kaynaklara dair literatür taraması yapılmış; 2021 yılının ulusal ve uluslararası basınında yer alan “Türkiye’deki turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik çalışmaları ve iklim değişikliği ile mücadele” haberleri Google arama motorunda taranmış, kavramsal bakış açısıyla, Türkiye’deki turizm işletmelerinde sürdürülebilirlik çalışmaları, iklim değişikliği ile mücadeleyi esas alan bir model eşliğinde açıklanarak bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır.

Makalede ikincil veriler kullanıldığından, katılımcı ve denek bulunmadığından dolayı verilerin toplanması sürecinde etik kurul raporuna gerek duyulmamıştır.

Türkiye’deki Turizm İşletmelerinde Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği ile Mücadeleye Yönelik Bir Model Önerisi

Sürdürülebilirlik, bugünkü insan neslinin ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarını giderme olanaklarını zedelemeyen karşılanmasıdır. İşletmelerin sürdürülebilirliklerini gösteren üç anahtar kelime vardır: Atıklar başta olmak üzere kullanılan, üretim girdisi olan her şeyin eksiltilmesi anlamında azalt (reduce); doğal kaynaklar başta olmak üzere her şeyin azaltılması bağlamında ürünlerin yeniden kullanılabilmesi anlamında yeniden kullan (reuse) ve daha önceden kullanılarak atılmış veya eskimiş malların hammadde haline dönüştürülerek yeniden kullanılabilir hale gelmesi anlamında geri kazan (recycle) (Arı ve Ergin, 2018). Bu üç anahtar kelime de göz önünde bulundurularak Türkiye’deki işletmelerde sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile mücadeleye ilişkin öneriler ve önerilere yönelik geliştirilen model şu şekildedir.

Şekil 1: Turizm İşletmelerinde Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği ile Mücadele Modeli

Kaynak: Yazarlar Tarafından Geliştirilmiştir

Şekil 1’de de görüldüğü gibi, azalt, yeniden kullan ve geri kazan ilkeleri doğrultusunda kaynak kullanımının azaltılması, atık üretiminin kısılması, doğayla dost tesislerin inşası ve bio ürün kullanımı gibi uygulamalardan oluşan ulusal ve uluslararası çevre stratejisi ve politika araçları, su ve enerji kullanımının düzenlenmesi ve azaltılmasına yol açacak, alternatif turizmin (eko-turizm, agro turizm vb) yaygınlaşması sonucunu doğuracaktır. Böylelikle, çevre kalitesi artarak, doğal çevresel kaynaklardaki baskı azalacak veya ortadan kalkacak, sosyal sorumluluk bilinci oluşacak ve sürdürülebilir turizme geçiş yaşanacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Turizm alanında 1980’lerden sonra klasik turizm anlayışının yerini doğa ve çevre odaklı yaklaşım almıştır. Çalışma sonunda, çevrenin korunması ve turizm faaliyetleri süresince doğal ve yapay kaynakların etkin olarak kullanılmasından dolayı kirliliğin azaltılması yönünde turizm işletmelerinin çevre dostu uygulamalarının sürdürülebilirlik açısından son derece önemli olduğu anlaşılmıştır. Şayet turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, çevreye karşı duyarlı bir yaklaşım (kaynak kullanımının azaltılması, atık üretiminin kısılması, doğayla dost tesislerin inşası, bio ürün kullanımı, alternatif turizmin yaygınlaştırılması) benimseyip tüm işletme fonksiyonlarını da bu yönde koordine edebilirse (sosyal sorumluluk bilincinin aşılması) sürdürülebilirlik yolunda iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir yol kattetmiş olacaklardır. Araştırma sonuçları, literatürdeki bazı çalışmalar (Scott vd., 2006; Surugiu vd., 2011; Başarır & Çakır, 2015; Demircioğlu, 2016; Dadakoğlu, 2016; Bayazıt, 2018) ile de benzerlikler göstermektedir.

Bu çalışma, dünya ve ülkemiz için hayati değere sahip konularından biri olan iklim değişikliği konusunu, sürdürülebilir turizm bağlamında ele aldığı ve turizm işletmelerinin varlığını çevreci bir şekilde devam ettirebilmeleri adına bir model oluşturularak yol haritası çizilmeye çalışıldığı için önem arz etmektedir.

Turizm işletmelerinin yarına kalabilmeleri ve iklim değişikliği ile etkin şekilde mücadele edebilmeleri için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Daha az su, elektrik kullanımı için alternatif kaynak ve teknolojilere yönelmesi
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması
- İşgücünden optimal şekilde faydalanılması
- Etkin olabilecek atık yönetiminin, geri dönüşüm programlarının uygulanması, kirliliğin azaltılması
- Çevreye zarar veren maddelerin kullanımından vazgeçilmesi ya da minimum seviyeye indirilmesi
- Geri dönüşüm maddelerinin kullanımı
- Yeşil tesis/işletme kurularak çevreye uyumun sağlanması
- Başta yöneticiler olmak üzere tüm çalışanlarca çevreye duyarlılık anlayışının benimsenmesi bu bilincin oluşmasına yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi
- Mavi bayrak, yeşil otel, çevre ile dost tesis gibi sertifikaların alınması
- Kaynak israfından kaçınılması
- İşletmelerde Çevre Yönetim Sisteminin kurulması
- Çevreye ilgili kararlara işletme çalışanlarının tümünün katılımının sağlanması
- İşletmenin misyon, vizyon, değer ve stratejileri belirlenirken “çevreyi korumanın” bir iş standardı olduğunun vurgulanması
- Çevreye duyarlı satınalm yapılması, çevreye duyarlı ürünler kullanılması

Bu çalışma, küresel iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konularını turizm işletmeleri bağlamında ele alıp değerlendirmiştir, bu yüzden iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konuları farklı sektörlerde de araştırılıp, farklı modeller geliştirilebilir. Daha da geniş kapsamlı çalışılmak istenirse tüm sektörler tek model oluşturularak Türkiye'nin bu konuda haritası çıkartılabilir. Ayrıca, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konuları daha spesifik konularla birlikte ele alınmak istenirse yakın gelecekte Türkiye'de iklim değişikliği biyolojik çeşitlilik, orman ve kıyı alanlar gibi unsurlar üzerinde baskı oluşturmaya başlayacaktır. Turizm açısından özellikle kıyı alanları ve ekosistemleri çok kritik konulardır. Araştırmacılara bu alanlarda çalışma önerilebilir.

Çalışmada oluşturulan modelin gelecekte yapılacak benzer çalışmalara kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arı, E. R. ve Ergin, E. (2018). Sürdürülebilir İşletme Olma Yolunda Çözüm Önerileri, *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3 (4): 1-18.
- Aydemir, B. (2014). İklim Değişikliği ve Türkiye Turizmine Etkileri: Delfi Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Uygulama, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(31): 381-416.
- Başarır, Ç. & Çakır, N. Y. (2015). Causal Interactions between CO2 Emissions, Financial Development, Energy and Tourism, *Asian Economic and Financial Review*, 5 (11); 1227-1238.
- Bayazıt, S. (2018). İklim Değişikliği ve Turizm İlişkinin Türkiye İç Turizmi Açısından İncelenmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (2); 221-231.
- Boyacıoğlu, E. Terzioğlu, M. & Dereli, M. (2019). İklim değişikliği ve Turizm Sektörü Arasındaki İlişkinin Dinamik Panel Veri Analizi ile İncelenmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4); 1228-1243.
- Dadakoğlu, A. (2016). *Sürdürülebilir Turizmin Gelişiminde Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri ve Türkiye İçin Öneriler*, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Demircioğlu, O. C. (2016). *Climate Change Vulnerability of Ski Tourism in Germany and Turkey*, İstanbul Policy Center- Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Dünya Gazetesi. (2020). *Avustralya'nın Yaşadığı İklim Felaketi*, Haber: Osman Arolat <https://www.dunya.com/kose-yazisi/avustralyanin-yasadigi-iklim-felaketi/460383> Erişim Tarihi: 24.11.2021.

- Eko Yapı Dergisi, (Haziran, 2013). *Turizm ve Sürdürülebilirlik*, <https://www.ekoyapidergisi.org/turizm-ve-surdurulebilirlik>, Erişim Tarihi: 20.10.2021.
- Erol, P. (2012). Turizm İşletmeleri Sürdürülebilirlik Adına Neler Yapabilir?, Eko Yapı Dergisi, <https://www.ekoyapidergisi.org/turizm-isletmeleri-surdurulebilirlik-adina-neler-yapabilir> Erişim Tarihi: 15.02.2021.
- Eva Kajan, E. & Saarinen, J. (2013). Tourism, Climate Change and Adaptation: A Review, *Current Issues in Tourism*, 16 (2): 167-195.
- Fotourehchi, Z. & Şahinöz, A., (2016). *Çevre Ekonomisi ve Politikaları*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Gautier, C. (2011). *Petrol, Su ve İklim*, (Çev.: Sevgi Genç), TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Gündüz, T. (2008). *Çevre Kimyası*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hürriyet Gazetesi. (2020). Çekirge İstilasası, Haber: Emre Eser <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/cekirge-istilasi-41432802> Erişim Tarihi: 24.11.2021
- Eva Kajan, E, Saarinen, J. (2013). Tourism, Climate Change and Adaptation: A Review, *Current Issues in Tourism*, 16 (2): 167-195.
- Kanat, Z.& Keskin, A. (2018). Dünyada İklim Değişikliği Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Türkiye’de Mevcut Durum, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 49(1); 67-78.
- Kara, E. (2019). *Yeşil Yönetim ve Çevre Bilinci*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Kilipiris, F. & Zardava, S. (2012). Developing Sustainable Tourism in a Changing Environment: Issues for the Tourism Enterprises, *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, 44 (1); 44-52.
- Özekinci, Y. K. & Silik, C. E. (2017). Türkiye’deki İklim Değişikliği Plan ve Politikalarında Turizm Sektörünün Yeri, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2(1): 58-79.
- Öztürk, E. (2018). *Sürdürülebilir Turizm ve Rekabet Avantajı: Holidaycheck En İyi Otel Sıralamasına Giren Oteller ve Otellerin Müşterileri Üzerine Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Niğde.
- Pandy, W. (2017). Tourism Enterprises and Climate Change: Some Research Imperatives, *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6 (4); 1-18.
- Ramasamy, R. & Swamy, A. (2012). Global Warming, Climate Change and Tourism: A Review of Literature, *Culture*, 6 (3); 72-98.
- Sachs, J. D. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı*, (Çev.: Barış Gönülşen), Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Scott, D. (2021). Sustainable Tourism and the GRAND Challenge of Climate Change, *Sustainability*, 13 (4); 1-16.
- Scott, D., McBoyle, G., Minogur, A. & Mills, B. (2006). Climate Change and the Sustainability of Ski-Based Tourism in Eastern Nort America: A Reassement, *Journal of Sustainable Tourism*, 14 (4); 376-398.
- Sevim, B. & Ünlüönen, K. (2010). İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28; 43-66.
- Surugiu, C., Surugiu, M. R., Frent, C., & Breda, Z. (2011). Effects of Climate Change on Romanian Mountain Tourism: Are They Positive or Mostly Negative?, *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 2 (1); 42-7.
- Şenerol, H. & Somuncu, M. (2018). *İklim Değişikliği Türkiye Turizmi İçin Bir Tehdit mi? Bir Fırsat mı?* TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018, ss.748-771, Ankara.
- Woodward, J. (2015). *İklim Değişimi*, Çev: Deniz Candaş, Ankara: TÜBİTAK Yayınları
- Yılmaz, B., S. & Yumuk, Y. (2013). *Türk Turizm Pazarında Çevreye Duyarlı Bir Eğilim: Yeşil Yıldız Uygulaması ve Yeşil Yıldız Sahibi Otel İşletmeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, 14. Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri.

Zeppel, H. & Beaumont, N. (2014). Climate Change and Sustainable Tourism: Carbon Mitigation by Environmentally Certified Tourism Enterprises, *Tourism Review International*, 17(3); 161-177.